

2(2)#5 2013

UDK 7:004.087
Prethodno priopćenje
Preliminary communication
Primljeno: 21.2.2013.**Halima Sofradžija**Fakultet Političkih nauka, Sarajevo
mima8@hotmail.com

Posredovana slika svijeta - mediji, umjetnost i tehnologija u umreženom društvu

Sažetak

Izrazite društvene promjene koje nastaju procesom tehniziranja svijeta, a koji je sve više izručen posredovanosti, stvaraju jednu sasvim novu kulturu, nov oblik komunikacije, nove vrijednosti i značenja. Čitav „slikovni mehanizam“ (Zerzan) pokreće se u digitalnom dobu i preobražava ljudsku predstavu o stvarnosti, raskrivajući pritom situaciju gdje „svijet slika postaje slikom svijeta“. U posredovanošću natopljenom društvu (Sloterdijk), zarobljen novom stvarnošću, suvremeni čovjek je sve manje budan da prepozna koliko je tehnička simbolika nadvladala duhovnu, gdje hiperrealnost na sasvim specifičan način razotkriva svoju jednodimenzionalnost.

Ključne riječi: mediji, posredovanost, tehniziranje svijeta, umreženo društvo

Postoji jedan esej Kandinskog s najčudnijim naslovom: „i“, u kojem govori koliko je 19. stoljeće bilo određeno onim *ili-ili*, a 20. stoljeće upravo ovim „i“. Ovaj neobični naslov Kandinskog spominje U. Beck, igrajući se značenjima *ili-ili* i onim „i“ koji je „oproštaj od svijeta reda“, a kojim „nipošto ne počinje raj na zemlji“. ⁸⁴ Simbolika samog „i“ biva još jasnijom na početku 21. stoljeća, što se želi naglasiti u okviru ovog izlaganja, postaje označnica našeg svijeta i ukupnog djelovanja, u smislu *pribrajanja, zahvaćanja, nadilaženja, nemjernosti, posezanja za krajnjom mogućnošću i probojima*, a koji se ostvaruju kroz nove tehnologije koje se pokazuju kao nadmoćniji „izvor opcija“ na mnogim poljima ljudskog djelovanja. Cijela konstrukcija savremenog svijeta u biti je znanstveno-tehnička; čini se da ova konstrukcija ima ulogu premise u gotovo svim djelovanjima, napokon, ovdje imamo, prema Gadameru, susret sa stanjem stvari gdje je i sama “znanost stavljena u pogon, kao što su i svi procesi modernog života već pogonski organizirani.” ⁸⁵

Izrazite promjene našeg doba stvaraju jednu sasvim novu situaciju, odnosno, stvaraju svijet u kojem se primjetno mijenjaju društvene prakse. Da se velika promjena dogodila, sasvim je jasno. U mnogočemu ovo je novi svijet, što zauvijek i nepovratno mijenja našu stvarnost na svim razinama ljudskog iskustva. ⁸⁶ Povijesna transformacija kojoj je danas izručeno društvo nije ostavila netaknutim, čini se, nijedno područje ljudskog djelovanja. Transformacija je za veliki broj autora, kako se može vidjeti iz recentne literature, ključna riječ jer se „pred našim očima i pod našim rukama zbiva pojmovna i oblikovna mijena“ svijeta.

Velika tema „nelagode“ čovjeka u kulturi prisutna je odavno, no čini se da danas možemo govoriti o novim oblicima nelagode, kao što možemo govoriti i o „nelagodi u procesu globalizacije“ (Šarčević). ⁸⁷ Treba podsjetiti, o impulsima rastuće nelagode, oslanjajući se na Freuda, govorio je i H. Plessner u *Conditio humana* (1953), videći nelagodu kao izraz sve teže prilagodbe pojedinca društvu, koje u rastućem tempu prolazi kroz transformaciju sve većeg opsega. ⁸⁸ Izrazite promjene koje nastaju procesom tehniziranja svijeta mijenjaju konture svakodnevnog života. Otvara se prepoznavanje

84 U. Beck: *Pronalaženje političkog – Prilog teoriji refleksivne modernizacije* (2001) Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, str.19.; Vidjeti podnaslov: *Pitanje o onome „i“*, u kojem Beck ukazuje na neodređenost onoga „i“, na oproštaj od svijeta reda, njegovu nabujalu kaotičnost i njegova bespomoćna pribrajanja, napokon, kako ovdje zaključuje autor, nezadrživa globalnost svijeta sama najjasnije govori u prilog tome.

85 H. G. Gadamer: *Um u doba nauke* (2000) Plato, Beograd, str. 157. Gadamer je u okviru ovog teksta bio značajan iz više razloga i svojim djelom *Naslijeđe Europe* koje piše u poznim godinama svoga života; ovdje je naročito bio vrijedan podnaslov *Kraj umetnosti* (49 – 68); vidjeti šire H. G. Gadamer: *Naslijeđe Europe* (1997) Biblioteka Parnas, Zagreb.

86 M. Castells u svojoj knjizi *Kraj tisućljeća* vrlo jasno ukazuje zbog čega je ovo novi svijet: „...Novi su čipovi računala; nova su sveprisutna, mobilna komunikacijska sredstva; nova su elektronički integrirana, globalna financijska tržišta koja djeluju u realnom vremenu; novo je međupovezano kapitalističko gospodarstvo koje obuhvaća cijeli planet, ne tek neke njegove dijelove; novo je to što većina urbane radne snage u naprednim gospodarstvima radi u preradi znanja i informacija; novo je što većinu stanovništva svijeta čini urbana populacija; novi su odlazak sa scene sovjetskog imperija, iščezavanje komunizma i završetak hladnog rata; nov je razvoj azijsko-pacifičkih zemalja kao ravnopravnih partnera u globalnom gospodarstvu; nov je široko rasprostranjen izazov patrijarhalizmu; nova je sveopća svijest o potrebi očuvanja okoline; povijesno je nov postanak umreženog društva.“, vidjeti u M. Catells: *Kraj tisućljeća* (2003), Golden marketing, Zagreb, str. 360.

87 A. Šarčević: *Europa između beskonačnog napretka i slobode u razdoblju globalizacije* (2004) Pregled br.3-4., Sarajevo.

88 H. Plessner: *Conditio humana* (1994) Globus, Zagreb, str.61.

jedne situacije koja se ozbiljuje u našem vremenu, bremenitim uzletima tehnologije, koja pokazuje koliko je snažna „aplikacija nove tehnologije na sve aspekte društvene ontologije“ (Ibrulj), te da je tehničko djelovanje postalo gotovo sudbinsko. Tehnika je rastuća ljudska moć u permanentnom činjenju, izvježbavanje moći (Jonas), a sama stvara obrazovanje novih vrsta mogućnosti, konačno, u njenoj prirodi je da samu sebe neprekidno nadmašuje.

Kako primjećuje Cassirer - *Čovjek je počeo kao homo magnus, ali je iz doba magije prešao u doba tehnike*.⁸⁹ Fascinacija dostignućima tehnike suvremenom čovjeku neprekidno nudi nova čuda, koja ne razumije, ali koja su mu dostupna, to je tehnička elektronska magija. Jednostavno, rezultati tehnološkog razvoja djeluju impresivno, zadivljujuće, neosporno imaju svoju zavodljivost, ali svakako se mora, s izvjesnom strepnjom, prepoznati rezultat takvog nekusa zbivanja, o kojem će vrlo jasno govoriti Baudrillard u svom eseju *Ironija tehnike*.⁹⁰

Tehnologija je medij u doslovnom smislu, ona posreduje percepcije, način prisjećanja, oblikovanje identiteta⁹¹ - kako čitamo u *Dobu slika u teoriji mediologije*. Imperij *posredovanog društva* i jest moguć upravo usavršavanjem informacijske i telekomunikacijske tehnologije koja nepovratno transformira ukupan društveni prostor i neprekidno proširuje „krug djelatnosti“. Samo društvo neprekidno razvija nove i složenije umrežene oblike *posredovanja*. Tehnologija je medij, potom, treba razumjeti da je medijska kultura jednovremeno kultura visoke tehnologije, zapravo je oblik tehno-kulture, o čemu govori veliki broj suvremenih teoretičara medijske kulture, analizirajući dosege i posljedice dijalektike medija i tehnologije. Tehnička mobilizacija svijeta i medijska globalizacija svijeta⁹² predaju se strasti istjerivanja do kraja, to je jednostavno jedno spiralno kretanje koje ide uzlaznom putanjom i neosporno kontinuirano zahvaća svijet.

Umjetnost, dakako, nije nikakav izvandruštveni fenomen, ona evidentno dijeli sudbinu društva. Pitajući se o tehnicizmu suvremene umjetnosti, pitamo se o pretpostavkama jednog svijeta koji je porodilo i takvu umjetnost i takvo pitanje. Gadamer će ukazati na to da u vremenima u kojima informatička tehnika i tehnika reprodukcije zasipaju stalnom poplavom podražaja, to je više

89 E. Cassirer o ovome govori u okviru naslova *Tehnika modernih političkih mitova* (271-287), gdje u analizi političkih mitova ukazuje na to da ako pokušamo suvremene političke mitove razložiti na sastavne elemente, vidjet ćemo kako oni ne sadrže nijednu sasvim novu crtu – osim nove tehnike; *Mit o državi* (1972) Nolit, Beograd.

90 “Naša iluzija o svrhovitosti tehnike kao širenja čovjeka i njegove moći, subjektivna iluzija tehnike, dostigla je vrhunac. Danas je, međutim, taj operacionalni princip poražen vlastitim širenjem, virtualnošću koja ne zna za kočnice, koja prestupa zakone fizike i metafizike. To je logika sustava koja, odvučavši sustav izvan njega samog, mijenja njegova određenja.”; vidjeti u J. Baudrillard: *Savršeni zločin* (1998) Circulus, Beograd, str.84.

91 N. Čačinović: *Doba slika u teoriji mediologije* (2001), Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, str.12.

92 *Medijska globalizacija svijeta* je naslov knjige autorice F. Fejzić koja ovdje analizira najvažnija pitanja koja se otvaraju u postmodernom svijetu, istražujući informacijsku globalizaciju svijeta jer je ona sadržaj i kvaliteta koji protječu kroz i uz pomoć suvremenih medija, vidi: F. Fejzić: *Medijska globalizacija svijeta* (2004) Oko, Sarajevo.

samo ozbiljenje umjetničkog djela postalo teškom zadaćom.⁹³ Jednostavno, žudnja za novijim umjetničkim pristupima svodi se nerijetko na pitanje iznalaženja tehničkih finesa (Prohić), novih načina izražavanja u umjetnosti, novih stilova i škola, ali koji ne mogu zamijeniti nedostatak onog sadržaja koji je u tim nastojanjima i na tom putu izgubljen (Filipović, Zerzan) jer umjetnost primjetno „sama sebe svodi na djelovanje koje je tehnički razvoj umjetnosti u nekom momentu lišio bitnih umjetničkih i estetskih vrijednosti“. U ovoj situaciji se, prema nekim autorima, nerijetko na sasvim specifičan način, zrcali ono što čini bit modernog svijeta: instrumentalnost i komercijalizacija.⁹⁴ U postmodernom svijetu sama instrumentalnost se nemjerljivo proširila na sve bitne društvene sfere, primat instrumentalnog očevidan je u prestižu i auri koja okružuje tehnologiju. Estetsko gubi karakter izuzetnog pod utjecajem tehnologije. Sve što dođe u čvrst zagrljaj tehnike (koja je u svom povijesnom galopu značenjski redukcija i osiromašenje onoga što je τέχνη)⁹⁵ često ima sudbinu perpetuacije, perpetuiranja, Sloterdijk bi rekao „sindrom prepakiranja“.

U obrazloženju same teme ovog simpozija govorilo se o situaciji da suvremeni mediji preuzimaju elemente ljepote i kreativnosti iz umjetničkog svijeta, a da to ukazuje na zatvaranje jednog razdoblja umjetnosti, a ujedno je i prostor otvaranja drugih umjetničkih formi. U vrijeme u kojem su tehnologija i masmediji sveprisutni, vidljiva je „nadmoć medijske tehničke perspektive“ koja, kao jedan izrazito moćan amalgam, interpretira stvarnost – nerijetko, mediji se često prepoznaju kao vrlo slobodni interpretatori. Neprekidna izloženost medijima kao interpretatorima stvarnosti, naglašava Castells,⁹⁶ odlika je kulture stvarne virtualnosti, u takvoj kulturi temelj virtualnog svijeta je tehnologija. Mediji kroz i putem tehnologije preuzimaju ulogu i mogućnost stvaranja, ali medijska se estetika ne može nametnuti kao umjetnička estetika, njena priroda kao „otuđene moći“ sprečava je da to ikada bude.

Na tragu ovih razmatranja, vrijedno je spomenuti D. Grlića (*Za umjetnost*), podsjetiti na njegovo razumijevanje umjetnosti u vremenu koje Zerzan naziva izmorenim, malaksalim (u kojem govoriti

93 Prema Gadameru “Eksperiment je probio sve granice. Laikovo očekivanje od slike krajnje je napregnuto. Nalazimo se na kraju jednog izazova koji je kroz kubističko razaranje forme, ekspresionističko preoblikovanje, nadrealističko zagonetavanje, sve veće praznjenje slike do u bespredmetnost konačno doveo do rezolutne dvojbe u sliku i dvojbe u umjetnost (...) tako promatrač neke slike mora pustiti da ga uvjeravaju i zbuduju tumačenja iste slike koja se često izmjenjuju – neka se pomisli na Monetove katedrale ili na Picassovih četrdeset varijanti Velazquezovih Nias. Naposljetku će uznemiravajuća vitalnost novih ritmova, porast plakativnog, karikaturnog, signalnog, ostaviti iza sebe vlastiti karakter djela koje počiva u sebi.”, vidjeti podnaslov *Kraj umjetnosti?* u : H. G. Gadamer: *Nasljede Europe*, nav.djelo, str. 60-61.; K. Prohić također prepoznaje da je umjetnost danas u velikoj mjeri upućena na eksperiment, upravo kako i zaključuje Gadamer – eksperiment je probio sve granice...

94 Prema M. Filipoviću, visok stupanj komercijalizacije i uopće ponude koja je temeljena u pragmatizaciji svake vrste u svim oblastima života promijenila je i oblast umjetničkog stvaranja. Kao masovni produkt i kao roba ponudena na tržištu, rezultati umjetničkog stvaranja ne igraju više onu ulogu u životu čovjeka i društva koju su nekada imali. Oni ne igraju ulogu nastanka djela ljudskog genija, nego komercijalnog proizvoda, prema ovom autoru, nije u pitanju nestanak elitizma, nego primjetno obaranje nivoa i smanjenje uvjeta stvaranja i uvjeta konzumacije ovih djela. Vidjeti: M. Filipović: *Javnost i moral* (2007.) Oko, Sarajevo, str. 93-95. Također vidjeti C. Taylor: *Bolest modernog doba*, kada se govori o instrumentalizaciji, te K. Prohić: *Filozofsko i umjetničko iskustvo*, naročito naslov *Tehnicizam moderne umjetnosti* (356-365).

95 H. Burger u *Filozofiji tehnike* daje bitnu distinkciju između tehne (τέχνη) i tehnike.

96 M. Castells: Uspon umreženog društva, vidjeti poglavlje *Kultura stvarne virtualnosti: integracija elektoničke komunikacije, kraj masovne publike i uspon interaktivnih mreža* (356-402).

znači ne reći ništa):

Naše vrijeme apsolutne supremacije tehničkoga nosi u sebi stalno – u pogledu umjetnosti - dvostrukost, ambivalentnost. Ono je, sigurno – dovoljno je spomenuti samo milijunsko reproduciranje savršenih kopija najvećih čarobnjaka boja, magnetofonske vrpce, film, tv - vrijeme izvanrednih mogućnosti i široke rasprostranjenosti, ali istodobno, što je u prvi mah paradoksalno, i vrijeme ishlapjelosti, rezignacije, malaksalosti s obzirom na umjetničko. Ta indiferentnost često je toliko potpuna da je suvremenu, ohladnjelu potrošačku publiku potrebno dobro prodrmati kako bi se uopće i prisjetila da u ovom svijetu zahuktaloga tehničkog usavršavanja i mahnite utrke za dobrima još postoji nešto romantički zastarjelo kao što je umjetnost.

U „kulturi slika“ život u slikama jest „život u službi interpretacije života“ (Wisser),⁹⁷ u svemu prestaje biti važno što je original, što kopija, ili kako bi rekao C. Lash u *Narcističkoj kulturi*: primijetite poguban ishod - *ravnodušnost* prema razlikovanju privida i stvarnosti. Ne može se reći da nedostaje literature koja govori o ovom pitanju, pođemo li samo od autora *Društva spektakla*, koji prepoznaje da sve što je nekada bilo *neposredno* doživljavano, udaljeno je u predstavu, jer sam „spektakl nam putem različitih specijaliziranih oblika posredovanja pokazuje svijet koji više ne može biti direktno doživljen.“⁹⁸ U susjedstvu ovih razumijevanja Guy Deborda svakako nalazimo J. Zerzana (*Umjetnost na optuženičkoj klupi*)⁹⁹ A. Boala (*Pozorište potlačenog*)¹⁰⁰, P. Brentona,¹⁰¹ sve do *Dijalektike samoće* koju nam predstavlja

Octavio Paz. Ovdje čak možemo podsjetiti na H. Arendth koja je prepoznala odnos moderne tehnike i medija koji dovodi do situacije gdje bitna svrha slike postaje to da „nudi potpunu zamjenu stvarnosti, a ta je zamjena zahvaljujući modernim tehnikama i masmedijima, više izložena gledanju nego što je to original ikada bio.“¹⁰²

97 R. Wisser: *Odgovornost u mijeni vremena – Vježbe pronicanja u duhovno djelanje: Jaspers, Buber, von Weizsacker, Guardini, Heidegger* (1988) Biblioteka Etos, Svjetlost, Sarajevo, str. 283. Naslov *Život u službi interpretacije života* ukazuje na ono što je znakovito za život suvremenog čovjeka i društva, sada još i više nego što je to bio u vrijeme kada je Wisser pisao ovaj tekst. Danas se pokazuje da su sva pitanja u okviru ovog naslova ostala do danas otvorenim, samo se može nedvojbeno konstatirati da ona u našem vremenu imaju nemjerljivo dramatičniji ton.

98 Spektakl nije samo dekor stvarnog svijeta, nego samo srce nestvarnosti ovog društva – Guy Debord: *Društvo spektakla*. (<http://prol68.tripod.com/x-debord-spektakl>)

99 Svakodnevni život je postao estetiziran zbog stalnog kolanja slika i glazbe elektroničkim medijima, što je u bitnom smislu reprezentiranje reprezentiranja prema Zerzanu, koji će u ovom tekstu ukazati i na bitna obilježja spektakla, vidjeti: J. Zerzan: *Umjetnost na optuženičkoj klupi*. (www.stocitas.org/zerzan/%20umjetnost)

100 Augusto Boal u svom sjajnom eseju *Pozorište potlačenog* podsjeća da je u svom početku kazalište bilo pjesma u ditirambu, karneval, praznik u kojem su svi sudjelovali, no tek poslije su se razdvojili *glumci* od *gledatelja*, ljudi koji igraju, izvode predstavu, od *onih koji samo gledaju*.

101 F. Brenton: *Izmanipulisana reč* (2000) Clio, Beograd; zanimljivo je ovdje i to da Brenton govori o „kulturi po mjeri Pavlova“, uvjetovanoj refleksima, a nastaje kao rezultat sustavnih istraživanja ljudskih osjećaja i motivacija, ponašanja, razvijanja potreba, jednostavno je jedan sustav “operacionalnog uvjetovanja”.

102 H. Arendth: *Istina u politici* (1994) F. Višnjic, Beograd, str.51.

U konačnici, sav ovaj neksus zbivanja neminovno utječe na ljudsku predodžbu o stvarnosti. Pitanje što je stvarnost nije više samo filozofsko pitanje, ono zapravo na jedan specifičan način dohvaća svakoga tko pripada generaciji koja je „odgojena u ničijoj zemlji televizije i inerneteta“ (Beck). Kada je svijet nudi i interpretira kao isječak, zvučni ili slikovni, to može najočiglednije krivotvoriti svijet. U okviru estetiziranja politike, a koje je u skladu s estetiziranjem samog svijeta života, evidentno postoji primat slike nad tekstom, pojednostavljeno do kraja, nalazimo to možda najjasnije izrečeno kod T. Meyera:

Granice našeg političkog jezika nisu granice našeg političkog svijeta. Mi imamo političke slike.¹⁰³

Čitav „slikovni mehanizam“ (Zerzan) pokreće se u digitalnom dobu i preobražava ljudsku predstavu o stvarnosti, raskrivajući pritom situaciju gdje „svijet slika postaje slikom svijeta“. U „posredovanošću natopljenom društvu“ (Sloterdijk), zarobljen novom stvarnošću, suvremeni čovjek je sve manje budan da prepozna koliko je tehnička simbolika nadvladala duhovnu.¹⁰⁴

Heideggerovo upozorenje da najveća opasnost nastaje kada se tehnički odnosi prema svijetu, odnosi se i na umjetnost, i sam je prepoznao redukciju svijeta na jedan tehnički galop (*Pitanje o tehnicu*). Napokon, nameće se spoznaja da je vrijedno odvažiti se štititi neposrednost u svijetu koji postaje sve više posredovan, u vremenu u kojem, kako će reći Sloterdijk – svi žele biti glasnici, ali nitko ne čini napor da primi poruku.

103 T. Meyer: *Transformacija političkog* (2003) Politička kultura, Zagreb, str.152.

104 H. Repovac ukazuje na to da je dominantna odlika naše kulture sveobuhvatna i sveprodiruća instrumentalizacija: „..Ni Einstein ni Heisenberg, ni Norbert Wiener nisu mogli predvidjeti da će tehnička simbolika nadvladati duhovnu i da će to biti sudbina generacija 21. stoljeća i novog milenija. S podsmijehom i cinizmom se u zadnje vrijeme gledalo na upozorenja „frankfurtovaca“ o mogućoj instrumentalizaciji uma, zagušenju i smrti nekih bitnih duhovnih vrijednosti i duhovnih procesa. I dok sarkastičan osmijeh na licima inženjera ljudskih duša još nije iščezao, instrumentalizirani život postao je naša najdublja i najpogubnija stvarnost.“; vidjeti H. Repovac: *Sociologija simboličke kulture* (2003) Editio Civitas, Magistrat, Sarajevo.

Literatura:

- Baudrillard, Jean: Savršeni zločin (1998) Circulus, Beograd.
- Beck, Ulrich: Pronalaženje političkog – Prilog teoriji refleksivne modernizacije (2001) Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2001.
- Boal, Augusto: Pozorište potlačenog (1984) Gradina, Niš.
- Brenton, Filip: Izmanipulisana reč (2000) Clio, Beograd.
- Burger, Hotimir: Filozofija tehnike (1979) Naprijed, Zagreb.
- Cassirer, Ernst: Mit o državi (1972) Nolit, Beograd.
- Castells, Manuel: Uspon umreženog društva (2000) Golden marketing, Zagreb.
- Castells, Manuel: Kraj tisućljeća, Informacijsko doba – ekonomija, društvo, kultura (2003) Golden marketing, Zagreb.
- Čačinović, Nadežda: Doba slika u teoriji mediologije (2001) Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.
- Fejzić, Fahira: Medijska globalizacija svijeta (2004) Promocult, Oko, Sarajevo.
- Filipović, Muhamed: Javnost i moral (2007) Oko, Sarajevo.
- Focht, Ivan: Savremena estetika muzike (1980) Nolit, Beograd.
- Gadamer, Hans Georg: Naslijeđe Europe (1997) Biblioteka Parnas, Zagreb.
- Gadamer Hans Georg.: Um u doba nauke (2000) Plato, Beograd.
- Gehlen, Arnold: Duša u tehničkom dobu, Filozofija u vremenu (1991) Polis, V.Masleša, Sarajevo.
- Grlić, Danko: Za umjetnost (1983) Suvremena misao, Školska knjiga, Zagreb.
- Debord, Guy: Društvo spektakla (<http://pro168.tripod.com/x-debord-spektakl>)
- Ibrulj, Nijaz: Stoljeće rearanžiranja – eseji o identitetu, znanju, društvu (2005) Biblioteka Eidos, Filozofsko društvo Theoria, Sarajevo.
- Kelner, Douglas: Medijska kultura – Studije kulture, identitet i politika između modernizma i postmodernizma, Clio, Beograd, 2004.
- Lasch, Christopher: Narcistička kultura (1986) Naprijed, Zagreb.
- Meyer, Thomas: Transformacija političkog (2003) Politička kultura, Zagreb.
- Paz, Octavio: Labirint samoće (1991) Treći program, Radio-Sarajevo, Sarajevo.
- Plessner, Helmuth, Conditio Humana (1994) Globus, Zagreb.
- Prohić, Kasim: Filozofsko i umjetničko iskustvo (1988) Svjetlost – V.Masleša, Sarajevo.
- Repovac Hidajet: Sociologija simboličke kulture (2003) Civitas, Magistrat, Sarajevo.

Sloterdijk, Peter: U istom čamcu – Ogled iz hiperpolitike (2001) Beogradski krug, Beograd

Zerzan, John: Umjetnost na optuženičkoj klupi, www.stocitas.org/zerzan/%20umjetnost

Wisser, Richard: Odgovornost u mijeni vremena – vježbe pronicanja u duhovno djelanje: Jaspers, Buber, von Weizsacker, Guardini, Heidegger (1988), Biblioteka Etos, Svjetlost, Sarajevo.

Mediated Picture of the World - Media, Art and Tehnology in Networked Society

Abstract

Significant social changes that appear due to the process of technologizing of the world, wich is increasingly delivered to the mediation, create a completely new culture, new form of communication, new values and meanings. The whole „image mechanism“ (Zerzan) is in motion in digital age and transforms human perception of reality, there to uncovering situation when „the world of images becomes the image of the world“. In society saturated with mediation (Sloterdijk), captivated by the new reality, modern man is less and less awake to recognize to what extent this technical symbolics conquered the spiritual, where hyperreality uncovers its mono-dimensionality on a completely specific way.

Key words: media, mediation, technologization of world, networked society.